IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР БИЛАН ТАЪЛИМ СОҲАСИДАГИ МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ

Иномжонов Ҳусниддин Исломжон ўғли
Namangan International School
Наманган шаҳар филиали
Тарих ва мамлакатшунослик фани ўқитувчиси.
https://doi.org/10.5281/zenodo.23480555

Аннотация. Мақолада Ўзбекистон мустақилликка эришганидан кейин хорижий давлатлар ва халқаро ташкилотлар билан таълим соҳасидаги ҳамкорликнинг ҳуқуқий, институционал ва амалий асослари таҳлил қилинган. 1991–2016 йиллардаги алоқаларнинг шаклланиши, 2017 йилдан кейинги ислоҳотлар ва 2020-йиллар давомидаги интернационаллашув тенденциялари даврий-қиёсий ёндашувда ўрганилди. Хорижий университетлар билан қўшма дастурлар, академик мобиллик, касбий таълим лойиҳалари ҳамда таълим сифатини таъминлаш масалалари баҳоланди. Манбалар таҳлили халқаро ҳамкорлик кўлами кенгайганини, бироқ унинг натижадорлигини сифат индикаторлари орқали баҳолаш зарурлигини кўрсатади.

Калит сўзлар: халқаро ҳамкорлик, таълим дипломатияси, академик мобиллик, қўшма таълим, хорижий филиал, таълим сифати, Ўзбекистон.

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ОТНОШЕНИЙ УЗБЕКИСТАНА С ЗАРУБЕЖНЫМИ ГОСУДАРСТВАМИ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются правовые, институциональные и практические основы сотрудничества Узбекистана с зарубежными странами и международными организациями в образовании. На основе историко-сравнительного и документального анализа выделены этапы 1991–2016 гг., реформ после 2017 г. и интернационализации в 2020-е гг. Показаны возможности и ограничения академической мобильности, совместных программ и профессионального образования.

Ключевые слова: международное сотрудничество, образовательная дипломатия, академическая мобильность, совместные программы, качество образования, Узбекистан.

FORMATION AND DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN’S EDUCATIONAL RELATIONS WITH FOREIGN COUNTRIES

Abstract. This article examines the legal, institutional and practical development of Uzbekistan’s educational cooperation with foreign countries and international organizations. A historical-comparative documentary analysis distinguishes an initial period (1991–2016), post-2017 reforms and internationalization during the 2020s. The discussion addresses joint degrees, academic mobility, foreign university campuses, vocational education and quality assurance.

Keywords: international cooperation, education diplomacy, academic mobility, joint programmes, education quality, Uzbekistan.

КИРИШ

Мустақилликдан кейин Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига интеграциялашуви давлат сиёсатида таълим ва илм-фан алоқаларини янги йўналиш сифатида шакллантирди. Таълим бўйича ҳамкорлик дипломларни тан олиш, кадрлар малакасини ошириш, профессор-ўқитувчилар алмашинуви, грант ва қўшма ўқув дастурларини қамраб олади. Унинг аҳамияти фақат академик соҳада эмас: инсон капитали, меҳнат бозори ва ташқи алоқаларда ҳам намоён бўлади [1, 2].

Дастлабки босқичда асосий вазифа миллий таълим тизимини қайта ташкил этиш ва унинг халқаро субъект сифатида фаолият юритиши учун қонуний замин яратишдан иборат бўлди. Кейинги йилларда тармоқлараро келишувлар ва илмий-таълимий лойиҳалар ривожланди. 2017 йилдан бошлаб хорижий олийгоҳлар иштирокини кенгайтириш, ўқув дастурларини янгилаш ва академик мобилликни кучайтириш давлат ислоҳотларининг муҳим таркибига айланди [3, 4].

Тадқиқотнинг мақсади — Ўзбекистоннинг хорижий давлатлар билан таълим соҳасидаги муносабатлари қандай босқичларда шаклланганини аниқлаш, ҳамкорликнинг устувор шаклларини тизимлаштириш ва истиқболдаги самарадорлик мезонларини асослашдир. Асосий савол: халқаро ҳамкорликнинг сон жиҳатидан кенгайиши таълим сифати ва институционал барқарорликка қай даражада хизмат қилмоқда?

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Мавжуд тадқиқот ва сиёсат ҳужжатларини шартли равишда уч гуруҳга ажратиш мумкин. Биринчиси — миллий ҳуқуқий асослар: «Таълим тўғрисида»ги қонун таълим тизимининг умумий принципларини мустаҳкамлайди; олий таълимни 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси эса халқаро алоқаларни модернизациянинг воситаси сифатида белгилайди [1, 3].

Иккинчи гуруҳни стратегик ҳужжатлар ташкил этади. 2022–2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стратегияси ва «Ўзбекистон — 2030» стратегияси кадрлар тайёрлаш, сифат ва очиқлик масалаларини узоқ муддатли ижтимоий-иқтисодий мақсадлар билан боғлайди [4, 5]. Бу ҳужжатлар ҳамкорлик йўналишларини белгилайди, бироқ ҳар бир дастурнинг амалдаги таъсири алоҳида баҳолашни талаб қилади.

Учинчи гуруҳ — халқаро ташкилотлар ва дастурлар материаллари. ЮНЕСКО Ўзбекистон билан 1993 йилдан ҳамкорлик қилаётгани, 1996 йилда Тошкентда ваколатхона очилгани маълум [6]. Ташкилотнинг 2021 ва 2023 йиллардаги материалларида ўқитувчилар салоҳияти, касбий таълим ва таълимни бошқариш соҳасидаги ҳамкорлик ёритилган [7, 8]. Erasmus+ миллий офиси манбалари эса Европа олийгоҳлари билан лойиҳавий алоқаларни кўрсатади [9].

Адабиётлардан кўринадики, ислоҳотлар ва институтлар кўлами яхши ҳужжатлаштирилган; аммо битирувчиларнинг меҳнат бозорига кириши, халқаро қўшма дастурлар сифати ва лойиҳаларнинг ҳудудий таъсирига оид узоқ муддатли таққослама

маълумотлар чекланган. Шу боис ушбу иш ҳужжатли-тарихий синтезга таянади, сабаб-оқибат таъсирини экспериментал усулда исботлашни даъво қилмайди.

МАТЕРИАЛЛАР ВА МЕТОДЛАР

Тадқиқотда сифатли контент-таҳлил, тарихий-даврийлаштириш, институционал қиёслаш ва манбалар триангуляцияси қўлланилди. Таҳлил бирлиги сифатида қонун, фармон, стратегия, халқаро ташкилот ахбороти ва дастур портфели олинди. Вақт чегараси 1991–2026 йилларнинг очиқ манбаларда акс этган жараёнларини қамраб олади.

Ҳамкорлик шакллари беш мезон бўйича кодланди: (1) ҳуқуқий-институционал шартлар; (2) талабалар ва педагоглар мобиллиги; (3) қўшма таълим ва хорижий муассасалар; (4) касбий таълим ҳамда илмий лойиҳалар; (5) сифатни таъминлаш ва натижадорлик. Манбаларда келтирилган мақсадли кўрсаткичлар амалда бажарилган натижалар билан тенглаштирилмади.

Тадқиқотнинг чеклови шундаки, давлатлар кесимида бир хил методологияда йиғилган узлуксиз статистик қаторлар ва иштирокчилар бўйича панель маълумотлар қўлланилмаган. Шунинг учун натижалар институционал тенденциялар ҳақида хулоса беради, аммо халқаро ҳамкорликнинг иқтисодий қайтимини аниқ сонда баҳоламайди.

НАТИЖАЛАР

Ҳужжатли таҳлил Ўзбекистоннинг таълим соҳасидаги ташқи алоқаларини шартли равишда уч босқичда кўриб чиқиш мақсадга мувофиқлигини кўрсатди. Даврийлаштириш давлат сиёсатидаги устуворлик, ҳамкорлик субъектлари ва механизмлар ўзгаришига таянади [1–6].

1-жадвал. Ўзбекистон таълим соҳасидаги халқаро ҳамкорлигининг асосий босқичлари

Босқич	Устувор йўналиш	Институционал хусусият
1991–2016	Ҳуқуқий асос ва дастлабки алоқалар	Икки томонлама битимлар, халқаро ташкилотларга қўшилиш, стипендиялар
2017–2020	Тизимни очиш ва ислоҳ қилиш	Хорижий олийгоҳлар иштирокини кенгайтириш, ўқув режаларини янгилаш
2021–2026	Интернационаллашувни чуқурлаштириш	Қўшма дастурлар, касбий таълим лойиҳалари, сифатни баҳолаш ва мобиллик

Биринчи босқичда ҳамкорликнинг ҳуқуқий имкониятлари вужудга келган бўлса, иккинчи босқичда улар таълим муассасалари даражасига кўчди. Учинчи босқичнинг ажралиб турувчи белгиси — лойиҳаларни таълим сифати, меҳнат бозори эҳтиёжлари ва илмий натижалар билан боғлашга интилишдир. Бу тавсиф қатъий чегара эмас: бир босқичда бошланган механизм кейинги даврда ҳам давом этади.

Муҳим институционал ўзгаришлардан бири хорижий университетлар билан ҳамкорликда таълим ташкил этишдир. 2019 йилги концепцияда мамлакатдаги 114 олий таълим муассасасидан 21 таси хорижий олий таълим муассасаси ва уларнинг филиаллари

сифатида қайд этилган; ушбу рақам айнан ҳужжат тайёрланган давр ҳолатига тегишли, 2026 йилнинг жорий статистикаси эмас [3].

2-жадвал. Халқаро таълим алоқаларининг механизмлари ва баҳолаш индикаторлари

Механизм	Кутиладиган натижа	Ўлчаш индикатори
Академик мобиллик	Компетенция ва илмий тармоқлар кенгайиши	Талаба/ўқитувчи алмашинуви ва кредитларни тан олиш
Қўшма дастурлар	Ўқув режаларининг янгиланиши	Аккредитация, битирувчи бандлиги
Хорижий филиаллар	Таълим хизматлари таклифи ўсиши	Дастур сифати, профессорлар таркиби
Халқаро грантлар	Илмий ва бошқарув салоҳияти	Нашрлар, лойиҳа маҳсулоти, давомийлик
Касбий таълим лойиҳалари	Касбий кўникмаларнинг мослашуви	Сертификатлаш, ишга жойлашиш натижалари

Жадвал кўрсатадики, халқаро алоқаларни фақат меморандумлар сони билан баҳолаш етарли эмас. Масалан, мобиллик дастурининг амалий қиймати иштирокчилар сонидан ташқари ўқув кредитларининг тан олиниши ва кейинги академик фаолият билан ҳам ўлчаниши керак. Шу тарзда ҳамкорликнинг институционал самараси алоҳида индикаторга айланади.

ЮНЕСКО билан алоқалар таълим соҳасидаги кўп томонлама шерикликнинг намуналаридан биридир. Ташкилот материалларига кўра, таълимни режалаштириш, педагоглар тайёргарлиги ва қишлоқ ҳудудларида касбий кўникмаларни кучайтириш бўйича ташаббуслар амалга оширилган [6–8]. 2026 йил апрелида ҳамкорликни янада ривожлантиришга оид келишув имзолангани ҳам ҳамкорликнинг давомийлигини англатади [10].

Erasmus+ каби лойиҳалар олий таълим муассасалари ўртасида академик тармоқлар шаклланиши, ўқув дастурлари ва бошқарув амалиётини такомиллаштириш учун платформа вазифасини бажаради [9]. Бироқ халқаро лойиҳада иштирок этишнинг ўзи натижа эмас: унинг давомийлиги, олинган амалиётни маҳаллий шароитга мослаштириш ва натижаларни барча ҳудудларга тарқатиш ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

3-жадвал. Таълим соҳасидаги ташқи ҳамкорлик учун хатарлар ва бошқарув чоралари

Хатар ёки чеклов	Мумкин бўлган оқибат	Тавсия этиладиган ечим
Лойиҳавий молияга қарамлик	Грант тугагач фаолият сусайиши	Университет бюджети ва қўшма молиялаштириш
Тил ва тан олиш тўсиқлари	Мобиллик самараси пасайиши	Тил тайёргарлиги, ўзаро кредит тан олиш
Ҳудудлараро тафовут	Имкониятлар марказларда жамланиши	Ҳудудий ОТМларга мақсадли консорциумлар
Формал меморандумлар	Натижасиз ҳамкорлик	Йиллик KPI ва ташқи сифат баҳоси

МУҲОКАМА

Таҳлил натижаларига кўра, ташқи таълим муносабатларининг ривожланиши икки ўзаро боғлиқ йўналишда кечган: биринчиси, давлатлараро сиёсий-ҳуқуқий мулоқот; иккинчиси, таълим муассасалари ва ўқитувчи-талабалар даражасида амалий ҳамкорлик. Ҳуқуқий асос мавжуд бўлса-да, маҳаллий муассасанинг ташкилий салоҳияти заиф бўлса, қўшма дастурнинг натижадорлиги чекланиши мумкин.

Интернационаллашувни бир томонлама «хорижий моделни кўчириш» жараёни сифатида тушуниш тўғри эмас. Хорижий тажриба миллий дастурлар мазмуни, маҳаллий тил муҳити, меҳнат бозори ва таълим муассасаларининг ресурс имкониятларига мослаштирилиши лозим. Акс ҳолда қўшма дастурлар формал диплом бериш амалиётига айланиб қолиши хавфи мавжуд [3, 5].

Икки томонлама ҳамкорликда қўшни Марказий Осиё мамлакатлари билан минтақавий академик алоқалар, Европа ҳамда Осиё давлатлари билан технологик ва илмий дастурлар бир-бирини тўлдириши мумкин. Бунда шерик танлашда университет номи эмас, дастурнинг аккредитацияси, лаборатория имконияти, таълим натижалари ва қўшма тадқиқот салоҳияти устувор бўлиши мақсадга мувофиқ.

Та’лим дипломатиясининг ижтимоий таъсири учун инклюзивлик мезони муҳим: хорижий тил билиш, маблағ ва ҳудудий инфратузилмадаги фарқлар мобилликдан фойдаланиш имкониятларини чеклаши мумкин. Шунинг учун минтақавий университетлар учун мақсадли квоталар, онлайн қўшма курслар, педагоглар стажировкалари ва рақамли академик ҳамкорлик механизмлари амалий аҳамиятга эга [7, 9, 11].

Ташқи ҳамкорлик натижаларини текшириш учун ягона мониторинг тизими зарур. Таклиф этиладиган баҳолаш моделида кириш ресурслари (маблағ, битим, шерик), жараён (мобиллик, қўшма курс), бевосита маҳсулот (кредит, сертификат, нашр) ва узоқ муддатли натижа (битирувчи компетенцияси, ишга жойлашиш, илмий таъсир) фарқланади. Бундай ёндашув 2030 йилгача белгиланган стратегик вазифаларга ҳам уйғун келади [3, 5, 12].

Шу билан бирга, ушбу мақоланинг ҳужжатли таҳлил эканини инобатга олиш лозим: таълим сифатининг ўзгаришини аниқ бир хорижий шериклик сабабли юз берган деб баҳолаш учун муқобил гуруҳлар, вақт қаторлари ва битирувчиларнинг кузатув маълумотлари керак бўлади. Кейинги изланишларда қўшма дастур битирувчилари ва оддий дастур битирувчиларининг касбий траекторияларини қиёсий ўрганиш мумкин.

ХУЛОСА

Биринчи хулоса: Ўзбекистоннинг хорижий давлатлар билан таълим соҳасидаги муносабатлари мустақилликдан кейин ҳуқуқий-дипломатик асослар яратишдан бошланиб, кейинчалик ўқув-илмий лойиҳалар ва институтлараро ҳамкорликка айланди. 2017 йилдан кейинги ислоҳотлар бу жараёнга янада тизимли хусусият берди.

Иккинчи хулоса: хорижий таълим муассасалари, Erasmus+ ва ЮНЕСКО каби механизмлар ўқув дастурларини янгилаш, касбий кўникмалар ва академик тармоқларни ривожлантириш имконини беради. Бу имкониятларнинг ҳақиқий натижаси доимий мониторинг ва мустақил сифат баҳоси билан аниқланиши керак.

Учинчи хулоса: келгусида шерикликларнинг ҳудудлар бўйича мувозанатли тақсимланиши, ўзаро диплом-кредит тан олиш, тил компетенцияси ва лойиҳаларнинг

молиявий барқарорлигига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Ҳамкорлик самарадорлиги битимлар миқдори билан эмас, талабалар, педагоглар ва таълим муассасалари учун яратилган ўлчанадиган натижа билан баҳоланиши мақсадга мувофиқ.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси. (2020). «Таълим тўғрисида»ги Қонун, ЎРҚ-637-сон (23 сентябрь). https://lex.uz/docs/5013007
2. Ўзбекистон Республикаси. (2023). Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (янги таҳрир). https://lex.uz/docs/6445145
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти. (2019). Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида (ПФ-5847, 8 октябрь). https://lex.uz/docs/4545884
4. Ўзбекистон Республикаси Президенти. (2022). 2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида (ПФ-60, 28 январь). https://lex.uz/docs/5841063
5. Ўзбекистон Республикаси Президенти. (2023). «Ўзбекистон — 2030» стратегияси тўғрисида (ПФ-158, 11 сентябрь). https://lex.uz/docs/6600413
6. UNESCO. (n.d.). UNESCO Tashkent: Country office and cooperation. https://www.unesco.org/uz/fieldoffice/tashkent
7. UNESCO. (2021, August 5). Uzbekistan and UNESCO strengthen ties in education. https://www.unesco.org/en/articles/uzbekistan-and-unesco-strengthen-ties-education
8. UNESCO. (2023, March 29). Bright partnership for quality education in Uzbekistan: Uzbekistan and UNESCO’s joint efforts. https://www.unesco.org/en/articles/bright-partnership-quality-education-uzbekistan-uzbekistan-and-unescos-joint-efforts
9. National Erasmus+ Office in Uzbekistan. (n.d.). Projects: Erasmus+ for higher education in Uzbekistan. https://www.erasmusplus.uz/Information-about-the-projects/index.htm
10. UNESCO. (2026, April 8). UNESCO and the Republic of Uzbekistan sign cooperation agreement to advance collaboration across key programme areas. https://www.unesco.org/en/articles/unesco-and-republic-uzbekistan-sign-cooperation-agreement-advance-collaboration-across-key-programme
11. Ўзбекистон Республикаси Президенти. (2017). Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида (ПҚ-2909, 20 апрель). https://lex.uz/docs/3171590
12. Ўзбекистон Республикаси Президенти. (2018). Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислоҳотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида (ПҚ-3775, 5 июнь). https://lex.uz/docs/3765586